

tione judicandi, ut accidit in iis, qui cupiditatibus ducti acquiescunt doctrinis erroneis, noluntque inquirere veritatis motiva; et iudicium sine ipsa, ut in immediate evidentibus cognitionibus, in quas imperium voluntatis influere nequit: ergo acquiescentia non constituit formaliter iudicium, et vice-versa.

Ad 2^m. *Dist. 1^m. par. min.* necessario, et ex propensione rationis in verum, *trans.* ex propensione voluntatis, *nego.* Distinctio patet ex supra dictis (1).

Dist. 2^m. part. min. pendet ab electione mediate, et ratione imperii, *conc.* elicitive et formaliter, *nego.* Etiam in iudiciis mediatis, ubi ratio convenientiae vel pugnae non infert necessitatem metaphysicam intellectui, nec tollit obscuritatem rei, aut tantum est probabilis, quamvis ad voluntatem pertineat intellectui imperare, ut non obstante obscuritate certis rationibus adhaereat nec ultra in inquirendo progrediatur, vel probabilibus innixus opinetur; semper tamen actus ipse iudicii, sive apprehensio duorum ut convenientium, vel ut repugnantium, *elicitive* et *formaliter* ponitur ab intellectu: voluntas vero tantum mediate, et ratione imperii influit in illud, quatenus non accedente ejus imperio, intellectus tale iudicium non poneret, vel saltem ab ejus certitudine resiliret. Hinc et in ipsis rebus Fidei, licet rectissime dicatur, requiri assensus intellectus veritatibus revelatis, ejusque actualis propensio ad easdem admittendas ut certas, ad hoc ut Fides sit meritoria, semper tamen hac in re distinguendum est illud, quod est opus intellectus illuminati supernaturaliter a Deo, scilicet *firma apprehensio quod res ita sit*, ab eo quod est opus voluntatis per Dei gratiam adjunctae, nempe *imperio incliante intellectum, ad ita efficaciter judicandum*, non obstante quacumque intrinseca aut extrinseca difficultate, vel passionum et cupiditatum oppositione. Atque hic dumtaxat assensus intellectus qui ab imperio voluntatis dependet, est meritorius; nemo siquidem philosophorum aut theologorum, illos intellectus actus in quos ne indirecte quidem influit voluntatis imperium, habuit unquam pro meritoriis. Aliud igitur est, simpliciter apprehendere quod aliquid ita et non aliter sit, et in hoc consistit iudicium *elicitive* et *formaliter* spectatum, pertinetque ad intellectum; aliud, id ipsum apprehendere ita et non aliter esse, *ex* vel *cum imperio* voluntatis: secus non haberentur (et utinam non es-

(1) N^o. praec ad Inst. 1.

sent) tales homines, qui propter credibilitatis motiva veritatem Religionis revelatae et Catholicae agnoscunt, non tamen credunt seu *assentiuntur* sicut oportet.

Idem accidit in temerariis iudiciis, quae cum non fiant, nisi ubi rationes convenientiae vel pugnae sunt inanes vel apparentes, intellectus a rei veritate non necessario rapitur ad sic iudicandum: ergo si iudicat, hoc fit, voluntate vel imperante, vel non impediente dum debet, ac proinde iudicium tale, licet *formaliter* et *elicitive* ab intellectu procedat, tamen ob mediatum liberae voluntatis influxum, vertitur merito in culpam. Unde colliges etiam, quare affectiones e. g. odii vel amoris erga objecta de quibus iudicamus, plurimum influant in nostra iudicia, quamvis haec proveniant *elicitive* a solo intellectu.

Ex eodem influxu voluntatis in nostra iudicia facile colligitur, quare in rebus non immediate evidentibus debeamus iudicium suspendere, et prius adjuncta considerare, ne imprudenter et inconsulto iudicemus.

ARTICULUS II.

DE RATIONE.

56. Constitutivis rationis, in Logica [1] indicatis, hoc aliud addendum esse censemus, scilicet admittendam esse in rationali animo nostro, vim efformandi aliquas notiones universales immediate et sine abstractione ab ideis sensilibus: atque haec quaestio constituet primam propositionem huius articuli adversus sensistas, tam veteres quam recentiores, qui omnes nostras universales notiones ope abstractionis ab ideis sensilibus efformari contendunt. In altera huius articuli propositione adversus impios nostri praesertim aevi sophistas inquiremus, num distinctio humanarum cognitionum in eas, quae sunt *juxta*, *supra* et *contra* rationem sit adaequata, nec ne.

Juvât hic quoque pauca innuere de errore fundamentalis et contrario rationi, qui continetur in methodo philosophandi, nunc quoque magno in usu, apud quosdam philosophos Germaniae. Isti enim post idealismum et formalismum imaginariarum Kantii, ad mysticum quemdam et absolutum

(1) Part. 2, art. 4, n. 49. in genere. In particulari vero, ibidem n. 50. et artic. 5. 6. et 7.

realismum, seu potius ad verum, ut videtur (licet ipsi hoc inficientur), *pantheismum* deflectunt. Ut enim advehit Rixner in historia philosophiae recens edita (1), Schelling (2) mentem humanam evehere conatus est, ad intuitum cuiusdam imaginariae *identitatis substantialis unius et universalis esse, ejusque diversarum positionum intellectualium et sensibilibus*, vehementerque allicere nititur ad conficiendum ex omnibus naturalibus scientiis unum philosophiae systema. Ejus vestigia et consilia, saltem quoad fundamentum doctrinae, sequitur Hegel (3), comprehenditque in eo opere quidquid naturaliter de Deo, de sensilibus et insensilibus rebus dici potest, sub unico respectu inquirendi *unitatem esse absoluti*, mediante *intuitiva et comprehensiva* cognitione; quae methodus philosophandi, ut pariter advertit recens quidam hegelianae doctrinae explanator (4), statuit pro fundamento philosophiae cognitionem realitatis absolutae; in qua coeunt et subjectum et objectum. Hinc ipsius methodi fundamentum ita exhiberi potest, *evolvendam esse* (ex cogitatione logica) *notionem Dei* (intellige immediatam, et tamquam realitatis seu esse absoluti); *et ad hanc notionem revocandas esse omnium aliarum rerum notiones*, quae non habentur (vel non sunt objectum philosophiae), nisi *facta* intrinsecae et extrinsecae experientiae induat formam *absoluti* et *necessarii*, seu ad illud reducantur. Unde et opus habuit Hegel, cognitionem Dei ab omni alia objectiva cognitione independentem admittere; et tamquam principium certum statuere, *quidquid est rationale, est reale* (objectivum), et *quicquid est reale, est rationale*; nec non empiristarum principio: *nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu*, istud aliud sociare: *nihil est in sensu, quod non fuerit in intellectu*. Circa hanc doctrinam Schellingii et Hegeli videri potest eruditissima animadversio Antonii De-Luca, adjecta expositioni Metaphysicae Vincentii Tedeschi Paternò Castello (5), ubi etiam idem eruditissimus auctor observat, dubitandum non esse Vincen-
tium Micelium siculum praevisse Schellingio, in excogitan-

(1) Tom. 3. §§ 166. 179.

(2) In sua *Ephemeride physicae speculativae*.

(3) *Encyclopaedia scientiae philosophicae*.

(4) *Ephem. Mediolan. Indicatore, ossia Raccolta periodica etc.*... Tom. 2. della Ser. 5. art. Hegel. Aprile 1836.

(5) Hanc expositionem eique adnexam animadversionem reperies insertam Ephemeridibus Romanis *Giornale Arcadico di Scienze, Lettere ed Arti* Febrajo e Marzo 1833. pag. 185.

da imaginaria ista *identitate substantiali unius et universalis esse*, etc.

57. At quantum ista ratio philosophandi absona et periculi plena est, colligitur 1.º, ex dictis in Theologia (1), ubi pluribus ostendimus, *esse absolutum* divinae naturae propter supereminentiam sui, nihil prorsus commune habere cum *esse* defectibili et limitato creaturarum, quarum etiam distinctio atque realis diversitas, distinctionem et diversitatem realem substantiarum involvens, et mutabilitatem ac contingentiam supponens, *unitatem* hanc *esse absoluti* et substantialis excludit. Colligitur 2.º ex eo, quod exceptis primis rationis principii aliisque paucis cognitionibus, mens humana nequeat absolute (saltem pro praesenti rerum ordine) simplici intuitu rerum naturam delegere, multoque magis earum *esse absolutum* comprehensive apprehendere: nunc enim verissime *ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*, et cognitio nostra *aenigmatica* est. 3.º Omnes scientiae naturales in unum systema redactae, multitudine et varietate sua obruunt humanam mentem ejusque vires excedunt, nec proinde nonnisi superficialiter possunt attingi. 4.º Eadem principia et certitudinis motiva nequeunt pluribus philosophiae partibus sine absurditate applicari; quod tamen deberet fieri, ut unitas hujus *esse absoluti* deprehendi posset. Mens itaque juvenis tali studio dedita, cum cognoscat se non posse pertingere ad phantasticam illam *unitatem esse substantialis et absoluti* delegendam, et aliunde obscuritate ipsa rei deterrita, et distinctionis necessariae inter diversa scientiarum fundamenta et certitudinis motiva expers, dubia gravissima concipiet etiam de rebus maxime necessariis et cum Fide connexis: unde per gradus ad pyrrhonismum ducetur. Philosophi isti hominem dividunt, et non advertunt quod nec realismus, sive mysticus sive empiricus, nec idealismus solus, possint constituere veram philosophiam, sed utriusque amica conspiratio: homo enim integer indivisus et reali, est essentialiter sentiens simul et rationalis; debet igitur aequae admittere, quae Deus, experientia, auctoritas et ratio pro certis tradunt, juxta prudens monitum Friderici Jacobi in suo Critico manuali.

58. Singularis est quoque doctrina H. Ahrens, qui in opere (*Cours de Philosophie fait à Paris sous les auspices du*

(1) Cap. 2. artic. 1, prop. 1. et 2.

gouvernement, etc. Paris. 1838) quamvis apposite refellat (1) pantheismum Spinosae, quin et in alio loco (2) transcendentalem philosophandi methodum, a Schelling, Hegel, Baader aliisque adhibitam, velut gravissimorum errorum causam ob defectum analysis traducat; ipse tamen Krausii doctrinam velut accuratioram amplectens, putat se longe a *pantheismo* distare, solumque *monotheismum* docere, atque Deum nedum a rebus singularibus, sed et ab earum collectione sive aggregato *distinguere* (nunquam tamen *discriminare*); idque frequentissime ingeminat, atque de *dualismo* coarguit eos, qui mundum a Deo *separant*; illique *extrinsecum* ponunt. Verum dubitari merito potest, utrum H. Ahrens revera longe a pantheismo distet. Quid sunt enim duae illae, divinae essentiae *absoluti* et *infiniti* categoriae, ad quas debeat necessario reduci totus mundus, seu entia universalialia *spiritus* et *natura* (res sensibiles)? Quis unquam dabit, talium substantialium (*subsistant en sci*) entium, simul et universalium existentiam, eorumque in divinam essentiam et existentiam transfusionem (*la transition*)? Deus non est ens *aniversale* quod tamen auctor saepe asserit, quasi ex intima identificatione in unitatem essentiae entium *spiritus* et *natura*, ejus amplitudo sive complementum exurgeret. Deus quidem, utpote summe perfectus, primaque omnium rerum causa, debet in se praecontinere omnem creaturarum perfectionem: at non nisi modo respondente suae naturae, et quasdam *formaliter*, quasdam vero tantum *virtualiter* et *eminenter* (3); qui modus constituit Deum ens sui ordinis, seu potius omnem rerum creaturarum ordinem excedens, atque ob hanc ipsam propriae realitatis infinitam praeminentiam ens

(1) Vol. 2. *sixième leçon, pag. 22*. Haec pantheismi improbatio videtur dumtaxat simulata. Etenim auctor iste nescio quacatione sibi cohaerens, in eodem Vol. 2. pag. 223 et seqq. usque ad 247. Spinosam summis laudibus ornat, a pantheismi nota excusat, ejusque doctrinam adprobans; eam anteponit leibnitianae sub respectu concipiendi Deum ut causam mundi. Quin imo vehementer coarguit Cartesium eo quod admiserit *naturam* (materiam) extensam tamquam quid diversum ab essentia divina. Malebranchium autem acriter reprehendit ideo quia non reduxit omnia ad ens infinitum materiali quadam ratione, quodque admiserit creationem. Et hinc juxta ipsum pag. 288 omne ens individuale (si tamen ulla individualitas pag. 285. revera detur) est aeternum, increatum et indestructibile.

(2) Ibid. pag. 193. et 278., in notis.

(3) Vide *Theolog. nat.* cap. 2. art. 1. prop. 4.

determinatum, et nedum *distinctum*, sed et ab omni creata realitate *diversum*. Deus est *causa* efficiens omnis rei creatae, et non tantum *ratio*, sicut auctor passim asserit vel supponit: *ratio* vero dumtaxat, relate ad mere intelligibilia et *metaphysicas* essentias, quae causa efficiente non egent. Porro talis nedum distinctio, sed et diversitas essentiae, existentiae, proprietatumque Dei a mundo, nullam ei detrahit perfectionem, mundique ab eo dependentiam non tollit, nec impedit quominus Deus sit toti mundo arctissime et intime junctus, scilicet, per intimam *praesentiam* propriae *substantiae*, *virtutis* et *scientiae*, ita ut in ipso revera vivamus, moveamur, et simus, omniaque et singula entia creata hac ratione sint revera in Deo et Deus in ipsis. Opus itaque non erat mundum ad duo entia *generalia* et tamen (quod mirare) substantialia, *spiritum* et *naturam* (videtur *cogitatio* et *extensio* Spinosae) redigere, atque addita *absoluti* et *infiniti* ratione, in essentiam et existentiam divinam transfundere; utque talis transfusio, sive reductio omnium ad unitatem (*monotheismus*) minus absurda videretur, *naturae* (enti materiali) intrinsecam vitam et sensum (*la vie et le sentiment*) independentem a *spiritu* tribuere, illamque huic in dignitate, atque in quadam infinitate aequare.

Praeterea tota haec transcendentalis philosophandi ratio, sita est in arbitraria, vaga, et aequivoca plurimarum metaphysicarum notionum acceptione, earumque incredibili prorsus confusione. Sic, quis sane mentis concedet unquam huic philosopho, essentiam e. g. entis non esse aliud quam *proprietaem*, possibilitatem quam *relationem* essentiae ad existentiam, existentiam non aliud quam *evolutionem* essentiae, *rationem* vel *causam* quam *relationem* continentis ad contentum, etc.? Si quis itaque hujusmodi aliasque communes notiones, e. g. infiniti, absoluti, et conditionati, substantiae et personalitatis, causae et rationis, etc. accurate determinatas a sana philosophia hauserit, non facile sinet ab hoc transcendentalismi figmento sibi illudi, poteritque vel per se ipsum conjicere, quo vergant quidque portendant paucae, quas hic subicimus, H. Ahrens (1) assertiones licet ab ipso pluribus animadversionibus et exceptionibus sociatae, ad crassi cujusdam pantheismi suspicionem a sua doctrina removendam.

(1) Volumine itaque secundo operis memorati, haec inter multa alia continentur, pag. 188: *L'Être suprême, s'il existe, doit*

59. Animadversio n°. 57. primo loco facta, clarissime ostendit, methodum hanc philosophandi, esse causam seu rationem hujus recens nati pantheismi in Germania

être conçu comme infini et absolu, et que l'Esprit et la Nature doivent exprimer l'essence de cet Être, chacun d'une manière particulière.

Pag. 196.-197. *Dieu en tant qu'Esprit est pensée, sentiment et volonté, en tant que Nature, il est lumière, la chaleur, l'attraction, etc. mais Dieu est plus encore, il est l'unité et l'identité supérieures de ces manifestations opposées, il est l'unité et l'identité de la pensée et de la lumière..... comme la lumière est l'unité et l'identité de toutes les couleurs, de même l'essence divine est l'identité d'essence de toutes les choses de l'univers; et cette unité en est encore aussi différente, que la lumière l'est des couleurs, quoique toute essence soit contenue dans l'unité d'essence, comme toutes les couleurs le sont dans la lumière.*

Pag. 268.-269. *Le monde entier, sous tous les rapports [ergo etiam quatenus est quid realiter extensum et compositum] est en Dieu, parce que son essence est de l'essence divine, et que l'existence en toutes choses n'est, comme nous avons vu, que l'essence développée. Ce n'est donc que par suite d'un raisonnement peu profond, qu'on peut faire la distinction entre l'essence et l'existence effective du monde, pour faire rentrer la première dans l'essence de Dieu, en excluant l'autre.*

Pag. 273. *A cet égard la conscience divine se distingue encore de la nôtre, en ce que celle-ci est, d'une manière prédominante, spirituelle, tandis que la conscience de Dieu étant conforme à son Être, qui est l'unité et l'identité de tout ce qui est, de la Nature comme de l'Esprit, n'est ni purement spirituelle: (mirare profecto; hoc enim est quid plus quam anthropomorphis-mus).*

Pag. 279.; *La Nature est un Être aussi divin que l'Esprit, parce qu'elle représente un attribut divin; qui est du même ordre que celui qui est exprimé par l'Esprit. La Nature et l'Esprit sont donc du même ordre d'essence et d'existence; vérité, qui change toute la conception vulgaire du monde. L'Esprit ne peut pas être considéré comme un Être supérieur à la Nature. C'est l'égoïsme de l'esprit humain, qui, en posant le principe spirituel comme le premier principe du monde, a déterminé l'Être de Dieu d'après soi-même, en le concevant comme pure spiritualité, et a considéré la Nature comme un Être inférieur en la transportant hors du sein de Dieu. Mais Dieu n'est pas plus pur Esprit qu'il n'est pure Nature.*

Atque haec pauca sufficiunt, cum nec brevitatem notulae debitam, nimis praetergredi liceat. nec mens sit doctrinam hanc penitus confutandi, quod certe majorem curam, ampliore-

(1), non autem illam, quasi philosophi hujusmodi non satis recte distinguentes possibilitatem intrinsecam ab extrin-

que disserendi copiam postulat; sed potius juventutem studiis deditam dumtaxat monendi, ne novis systematibus, sin perniciosis saltem periculi plenis, absque delectu et temere suffragari audeat. Insuper animadvertimus 1°, doctrinam, de qua loquimur, mundum ipsum Deo coaeternum statuere; dicitur enim (pag. 197.): *Dieu n'a pas existé sans le monde; le monde n'a pas été créé dans le temps, car l'essence du monde est contenue dans l'essence divine, quod de humano spiritu (hic enim juxta nostrum auctorem non est anima, n'en est pas même le principe de vie et d'animation, pag. 1.) jam in antecessum supposuerat, quando loquens de ejus origine (pag. 21.) asseruit: Nous trouvons ainsi l'esprit dans une activité à la quelle on ne peut pas concevoir un commencement.* Addimus 2°, nos non esse primos, qui doctrinam. H. Ahrens in suspicionem pantheismi sub monotheismi specie latentis, vocamus: ipse enim in alio suo opere (*Cours de droit naturel, Bruxelles 1840. 3me Livraison, pag. 396.* in nota) fatetur, plures jam id ipsum quod nos praestitisse; eorum tamen rationes non refellit, sed de temporum dumtaxat ignorantia conqueritur.

(1) Pantheismus iste cum ipsa methodo philosophandi postremis hinc temporibus etiam in Galliam irrepsisse evidetur. Eum in pluribus gallis recentissimis scriptoribus detexit, atque latissime serpere ostendit, nec non validissime refutavit cl. H. Maret Sacerdos parisiensis in opere *Essai sur le pantheisme, dans les sociétés modernes.* Paris 1840. Vide quae in commendationem hujus operis proferunt Ephemerides hujus anni. *L'ami de la Religion* etc. 25 Mars. *Annales de philosophie chrétienne.* n. 5. Mai. *Journal historique et littéraire* etc. 1. Mai. Liège.

Cl. Maret vel in scriptis ipsius Victor. Cousin pantheistica principia se detexisse arbitratur: verum Cousin in quibusdam aliis suis operibus *Nouveaux fragments, Xenophane et Zénon d'Elée, leçon de phil de 1839* tomo 1. *seconde pref. des fragments* tertiae editionis, videtur mentem suam satis declarasse circa suppositam unitatem substantiae, et negationem proprie dictae creationis atque in hoc saltem pantheismi notam a se repulisse. Dicimus saltem, nondum enim perspicuum est quomodo juxta ejus principia divina libertas circa creationem valeat explicari. Vide hac de re cl. Salvatoris Mancino in Athenaeo panormitano Professoris *Riflessioni sull'avvertimento premesso da V. Cousin alla terza edizione dei Frammenti Filosofici.* Quod etiam insertum reperies n°. 76 *delle effermeridi scientifiche e letterarie per la Sicilia.* Palermo 1840.

Possunt quoque inspicere, si vacat, *Lettere Filosofiche* di Pasquale Galluppi in fine, *avvertimento relativo al S. Cousin.* Seconda edizione. Napoli 1838.

seca, illam et rerum essentias metaphysicas in Deo tanquam in suprema realitate fundamentum sui esse logici agnoscere docuerint, nec utrumque spectaverint velut *entitatem* quamdam *absolutam* extra Deum, quae haberetur quoque in hypotesi Dei non existentis. Vide qua diximus in Ontologia (1). Quod autem doctrina haec circa possibilitatis naturam recte intellecta, nihil possit habere commune cum pantheismo, audiamus, missis pluribus aliis, ut eam pulcherrime exponunt duo ex doctissimis viris, Cl. Gerdilius et Lessius noster, quorum primus sic loquitur (2); „Riguardo á quelli, che non essendo ben pratici de principii stessi della Scolastica intorno alla possibilità delle cose, potrebbero rimaner sospesi sulla verità delle cose che siamo per dichiarare, non veggendo il fine a cui hanno da condurne, avvertiamo, che parlando noi dell' esistenza attuale de' possibili, non si dee intendere d' una esistenza formale, ma dell' esistenza loro virtuale, ed eminentiale in un Ente superiore, in cui gli enti stessi creati, anche prima della loro creazione, come dice S. Tommaso, *verius existunt quam in se ipsis*; le quali cose speriamo poter dichiarare ad evidenza... La possibilità è qualche cosa di reale e di positivo, distinta dal nulla, che esclude ogni concetto di cosa reale e positiva, il qual concetto si ha certamente delle cose possibili. Ora se altro non v' ha realmente, ch' un qualche ente limitato, e che non contenga l' equivalente di tutti li gradi possibili di realtà, la possibilità, che pur è reale, e necessaria, ed infinita, non potrebbe più darsi, ne più avrebbe fondamento alcuno: non in quell' ente limitato, mentre esso non comprende se non certi gradi di realtà, et non più; non nel nulla, mentre il nulla esclude ogni cosa, a cui può convenire la nozione dell' essere; non nel nostro intelletto, perchè quando dicono taluni, i possibili essere oggettivamente nel nostro intelletto, e non altramente (3), o vogliono i possi-

(1) Artic. 2. n. 19. in resp. ad 4. Videatur etiam Imre in sua *Philosophia*, part. 2. Introd. ad *Metaph.* §. 10. n. 4.

(2) Tom. 2. oper edition. Roman. *Dissertazione della esistenza di Dio*, etc. §. IV. Prop. 1.

(3) Hoc postremum Gerdilii argumentum si vidisset et perpendisset cl. Paschalis Galluppi, cujus opinionem circa intrinsecae possibilitatis naturam superius *Ontolog.* artic. 2. n. 18 indigitavimus, haud dubium quod, sicuti est vir sapiens et ae-

bili essere il concetto stesso del nostro intelletto, o qualche cosa distinta dall' intelletto e conosciuta da esso. Se l' intendono in questo secondo senso, convengono con noi: se nel primo, cadono in un manifesto assurdo; poichè se i possibili fossero il concetto stesso del nostro intelletto ne seguirebbe, che a questo converrebbero gli attributi tutti che scorgiamo ne' possibili. (1)."

Alter vero, scilicet Lessius noster (2), ita eandem sententiam exponit: „In objecto omnipotentiae divinae duplicem considerari posse possibilitatem: intrinsecam et extrinsecam, remotam et propinquam. *Intrinseca possibilitas*, est aptitudo ipsius rei; seu non repugnantia ad exis-

quae mentis, a propria recessisset sententia, a ut saltem eam ut cumque mitigasset.

(1) Idem clar. Auctor doctissime et amplissime quaestionem eandem exposuit, in Scholio adjecto ad tractatum *della origine del senso morale*, prop. XXVII. (tom. II. oper. om. edit. Roman.); ex quo juvat etiam haec pauca delibare, eo vel maxime, quod et ad evincendam Dei existentiam, satis firmum et opportunum valeant praebere argumentum. *Tolta pertanto l' attuale esistenza dell' atto massimo dell' intendere, verrebbe a togliersi per due capi la necessaria possibilità delle cose. Primo, perchè mancando questo atto, in cui sussiste la rappresentazione di tutti possibili, verrebbe a togliersi lo stato loro intelligibile, ed oggettivo, che è lo stato solo, in cui hanno una sorta di realtà, la quale tolta, la possibilità diventerebbe un mero nulla, come il bilineo rettilineo, il circolo quadrato, ec., secondo, perchè l' atto massimo dell' intendere entra egli stesso nella serie de' possibile. Dunque ha egli da essere necessariamente intelligibile: ma non può essere intelligibile, se non per intelligenza di se stesso, poichè l' intelligibilità non può sussistere, se non in una intelligenza che l' abbracci. Dunque se per lo principio di contraddizione e necessariamente determinata la serie de' possibili, ed in questa serie il MASSIMO ATTO dell' intendere, ed in conseguenza l' intelligibilità di esso: se dall' altra parte, per lo stesso principio di contraddizione, l' intelligibilità di esso suppone in lui l' attuale intelligenza di se stesso; perchè il principio di contraddizione non ripugni a se stesso, si ha da concludere per necessità, che tanto è necessaria l' attuale intelligenza, e per conseguenza l' esistenza dell' ATTO MASSIMO dell' intendere, quanto è necessaria la possibilità delle cose. Ma la possibilità delle cose è determinata per lo principio di contraddizione; dunque dallo stesso principio è determinata l' attuale esistenza dell' ATTO MASSIMO dell' intendere.*

(2) *De perfect.* Divin. lib. 5. cap. 2. § 10.

„tendum. Eadem dici potest possibilitas remota: ratione
 „enim hujus dicitur res possibilis, etiamsi non considere-
 „tur ulla potentia, qua possit produci: sicut color est in-
 „se visibilis, etiamsi nullus sit visus, qui possit illum vi-
 „dere. Hanc possibilitatem habet res quodammodo a Deo,
 „non quidem per *actionem* aliquam *liberam* vel *necessa-*
 „*riam*, qua Deus rem illam *in esse possibili* producat (*esse*
 „*enim possibile*, qua tale, non potest esse terminus pro-
 „ductionis, nec potest habere causam effectivam), sed ha-
 „bet eam a Deo tamquam a causa quasi exemplari. Es-
 „sentia enim divina, quatenus est tali modo imitabilis et
 „communicabilis, est ratio per modum radicalis ideae, cur
 „humana natura sit possibilis, et habeat tale esse objecti-
 „vum et potentiale. Idem censendum de reliquis om-
 „nibus possibilibus. Itaque ipsa essentia est prima radix
 „omnis *esse* objective, et possibilitatis intrinsecae omnium
 „possibilium: et omne esse objective possibile pendet
 „ab essentia divina, tamquam a prima et originali om-
 „nium idea, a qua singula suam speciem, et rationem con-
 „ceptibilem, in suo gradu et ordine varie limitatam ha-
 „bent, modo jam explicato.... Unde, *si Deus non esset,*
 „*nihil esset possibile, nihil conceptibile, nihil intelligibile:*
 „*nulla esset rationum conceptibilium repugnantia, aut*
 „*consensio, quia ipsae rationes conceptibiles nullo modo es-*
 „*sent, nec haberent esse objective...* Habent quidem nunc,
 „quia suo modo sunt, formalem repugnantiam, eamque ha-
 „bent per se, et ex sua intrinseca et formali ratione: sed
 „quia hanc *rationem formalem habent radicaliter ex di-*
 „*vina essentia*, tamquam a prima radice, cujus sunt tenues
 „quaedam participationes vel imitationes, etiam suam re-
 „pugnantiam ex eadem trahunt; sicut res quae existunt,
 „formaliter se ipsis repugnant, sed effective habent hanc
 „repugnantiam a Deo”. Paragrapho tandem sequenti, non
 „longe ab initio, sic rursus concludit: „Itaque possibi-
 „lia continentur in *essentia divina*, tamquam *in origina-*
 „*li radice*, et quasi in exemplari virtuali et radicali: *in*
 „*sapientia*, tamquam in *exemplari formali*, in quo etiam
 „existunt objective, modo perfectissimo et illustrissimo: ma-
 „gis enim ibi fulgent, quam in suis naturis creatis. In
 „*potentia*, tamquam in causa effectrice.”

PROPOSITIO I.

Admittenda est in mente nostra rationali vis efformandi sibi a-
liquas notiones universales aliter quam per abstractionem.

60. Atque hic 1°. advertendum est, nos jam suppo-
 nere, falsam esse doctrinam Peripateticorum et Lokiano-
 rum generaliter sumptam, omnes nempe ideas vel *proxi-*
me vel *remote* a sensibus pendere statuentium: quod col-
 ligitur ex dictis in Logica (1) de perceptione *nostrae* ego,
 seu nostrae existentiae; in Ontologia (2), de idea simpli-
 cis, unitatis indivisibilitatis, etc. quae nulla ratione in sen-
 sibus fundamentum agnoscunt; ideoque nunc tantum in-
 quirere ulterius, utrum sint aliquae notiones universales,
 e. g. veri, justi, honesti, etc. quae non per abstractionem
 a sensibus, sed alia via ab anima efformentur.

2°. Neque hic inquirimus utrum dentur ideae ingenitae,
 quae scilicet ab ipsa animae origine illi, ut Cartesianis placuit,
 a Deo imprimerentur, velut formae quaedam, in eaque late-
 rent, donec pro opportunitate excitarentur, sive manifestae
 fierent. Hanc enim quaestionem sufficere innuere, et ideo
 vel maxime quod ut ideae istae defendantur, debent impri-
 mis spectari ut *immediatum objectum intellectus*, et a percep-
 tione distingui: idque *falsum* esse videtur, cum in pluribus
 perceptionibus imago etiam intellectualis rei ab actu perci-
 piendi vel intelligendi formaliter non discernatur; et *super-*
fluum, cum perceptio licet simplex et una, possit spectari sub
 duplici respectu, scilicet relate ad mentem modificatam, et
 est perceptio, et relate ad objectum, quod repraesentat, et
 est idea. Deinde quod non sit philosophicum res naturales
 explicando, recurrere ad formas quasdam in mente latentes,
 quae, quid sint, prorsus non intelligitur; et quod argumenta,
 quibus harum idearum existentia suadet, nil valeant statim
 ac admittatur in animo nostro vis efformandi aliquas notio-
 nes universales, aliter quam per abstractionem a sensibus:
 hoc itaque probandum est. Quaestio de idearum origine vi-

[1] Part. 2. art. 3 n. 45. Colligitur 1 et 2.

[2] Art. 4. n. 41 et 42.